

การมีส่วนร่วมของผู้หญิงกลุ่มรักษบ้านแห่งต่อการปกป้องสิทธิชุมชน

Participation of women in the Rakbanhaeng Groups towards the protection of community rights

วริยา เพียรไทย¹

E-mail: Wiriya.p3@gmail.com

โทรศัพท์: 098-0027388

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดการมีส่วนร่วมของผู้หญิงในสังคมไทยกับสิทธิชุมชน และศึกษาการมีส่วนร่วมของผู้หญิงกลุ่มรักษบ้านแห่งต่อการปกป้องสิทธิชุมชน โดยการเก็บข้อมูลจากเอกสาร และการสัมภาษณ์ โดยการสัมภาษณ์คือ สมาชิกกลุ่มรักษบ้านแห่ง จำนวน 3 คน วิเคราะห์เนื้อหา โดยรวบรวมประเด็นที่สำคัญและข้อสรุป นำเสนอในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า

1) แนวคิดการมีส่วนร่วมของผู้หญิงในสังคมไทยในอดีตมักมองว่าผู้ชายมีหน้าที่หลักในการเป็นผู้นำ ส่วนผู้หญิงเป็นเพียงผู้สนับสนุนหรือแรงกระตุ้นให้ผู้ชายได้ก้าวหน้าไปสู่เป้าหมายของความสำเร็จ และบทบาทของผู้หญิงตามกฎหมายไทยแต่เดิม ถูกมองว่ามีแต่ภาระหน้าที่ ไม่มีสิทธิเหมือนผู้ชาย จึงเป็นแรงกระตุ้นที่ทำให้ผู้หญิงในยุคปัจจุบันเรียกร้องสิทธิของตนเอง และก้าวเข้าสู่สตรีผู้นำในสังคมยุคใหม่ในหลายๆ อาชีพทั้ง รัฐมนตรี ผู้ว่าราชการ ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าของกิจการขนาดใหญ่ หรือแม้แต่ผู้นำในการเคลื่อนไหวทางสังคม ซึ่งตามแนวคิดสตรีนิยมมองว่าผู้หญิงไม่ต้องตกอยู่ในสภาวะความเป็นรองผู้ชาย และแนวคิดที่รับอิทธิพลจากประเทศตะวันตกที่เป็นการปรับเปลี่ยนสู่โลกแห่งเทคโนโลยีและการสื่อสารที่ไร้พรมแดน

2) การมีส่วนร่วมของผู้หญิงในการปกป้องสิทธิชุมชน กรณีศึกษากลุ่มรักษบ้านแห่ง การเข้ามาขอประทานบัตรเหมืองแร่ลิกไนต์ในพื้นที่ชุมชน ทำให้ผู้หญิงรวมกลุ่มกันขึ้นมา กลุ่มรักษบ้านแห่ง โดยบทบาทสำคัญของกลุ่มรักษบ้านแห่งคือลุกขึ้นมาปกป้องสิทธิของชุมชน โดยกลุ่มได้แบ่งบทบาทระหว่างผู้หญิงมีหน้าที่ในการเป็นผู้นำขับเคลื่อน ส่วนผู้ชายมีหน้าที่ประกอบอาชีพ และสนับสนุนการเคลื่อนไหวของกลุ่มเมื่อต้องการ ผู้หญิงที่การลุกขึ้นมาปกป้องบ้านเกิดส่งผลกระทบทางบวกที่ชุมชนเกิดการรับรู้และยอมรับสิทธิผู้หญิงมากขึ้น และผลกระทบทางลบทำให้รายได้ครอบครัว และความสัมพันธ์ในครอบครัวลดน้อยลง

คำสำคัญ: กลุ่มรักษบ้านแห่ง, การมีส่วนร่วม, ผู้หญิง, สิทธิชุมชน

Abstract

The purpose of this article is to study the concept of women's participation in Thai society and community rights and study the participation of women of Rakbanhaeng Group in the protection of community rights by collecting data from documents and interviews. Presented in descriptive analytic form.

The results of the study found that:

1) The concept of women's participation in Thai society in the past often viewed men as having the primary responsibility for leadership. Women, on the other hand, are only a supporter or motivator

for men to progress towards their goals of success. and the role of women according to traditional Thai law It was seen as having only responsibilities. No rights like men. Therefore, it is an impulse that makes women in the present day claim their rights and become women leaders in modern society in many professions. Head of House Large business owners or even leaders in social movements. According to feminism, women do not have to fall into a state of subordination to men, and Western influences are transforming into a world of technology and communication without borders.

2) Women's participation in protecting community rights Case Study of Banhaeng Conservation Group By applying for lignite mining certificates in the community area, women gathered together as the Banhaeng Conservation Group, with the important role of the Banhaeng Conservation Group being to stand up and defend the rights of the community. The group has divided the roles between women and leaders in the movement. Men are responsible for their careers and support the group's movement when needed. The advantage of women who rise up to fight is that women have more thoughtful thinking than men. Have patience and can reduce the impact force. Women who stand up to protect their homeland have a positive impact on communities becoming more aware and accepting of women's rights. and negative impacts on family income and family relationships are diminished.

Keywords: Rakbanhaeng Groups, Participation, Women, Community Rights

ความนำ

ประเทศไทยได้นำแนวคิดการมีส่วนร่วมมาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านต่างๆ ที่ถือเป็นการรับรองสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนและชุมชนให้ได้รับความคุ้มครองจากภาครัฐ และเป็นองค์ประกอบสำคัญของหลักธรรมาภิบาล ที่ต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับรู้และเสนอความเห็นในการตัดสินใจประเด็นต่างๆ โดยการมีส่วนร่วมนั้นต้องไม่ใช่เพียงแต่ร่วมรับรู้ และแสดงความคิดเห็นเท่านั้น หมายถึงต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วย (ถวิลวดี บุรีกุล, 2556) ซึ่งจากการศึกษาแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน กล่าวได้ว่าประชาชนควรเข้าไปมีบทบาทให้เกิดการมีส่วนร่วมเริ่มตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมรับผิดชอบ โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางที่ไม่ใช่เพียงการจัดให้รับฟังความคิดเห็นของประชาชนเท่านั้น แต่รวมถึงการจับคู่ควบคุมใช้และกระจายทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้เกิดความเข้าใจและการรับรู้ เรียนรู้ ปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง ที่จะสามารถก่อให้เกิดประโยชน์กับทุกฝ่าย (วิริยา เพียรไทย, 2559)

การมีส่วนร่วมจึงเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่จะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะความเท่าเทียมเรื่องเพศในสังคมไทยปัจจุบันที่เปิดโอกาสให้ผู้หญิงเข้ามามีบทบาทในสังคมมากขึ้น เมื่อเทียบกับสังคมในอดีตที่ผู้หญิงถูกจำกัดและตีกรอบให้มีการปฏิบัติบนพื้นที่ในชีวิตประจำวันทำให้ไม่สามารถกระทำได้ในบางประเด็น และความแตกต่างของความ เป็นเพศชายกับเพศหญิงต่อการมีบทบาททางสังคม ทั้งการที่ชายเป็นใหญ่จนถึงแนวคิดผู้ชายมีความสำคัญมากกว่าผู้หญิง แต่ในปัจจุบันสังคมได้เปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้มีบทบาทที่เท่าเทียมกับผู้ชาย มีสิทธิมีเสียงในการตัดสินใจ หรือเรียกร้องความไม่เป็นธรรมในสังคมได้ ซึ่งเห็นได้จากสถานการณ์ในปัจจุบันที่ผู้หญิงจำนวนมากเข้ามามีบทบาท โดยเฉพาะการเลือกใช้ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นช่องทางให้เกิดการมีส่วนร่วมที่กำลังเผชิญกับปัญหาที่กระทบต่อวิถีชีวิต และการสำนึกของการเป็น

พลเมืองและประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจที่ต้องการให้เกิดการพัฒนาบ้านเมืองไปสู่บ้านเมืองที่มีคุณภาพ (ดวงหทัย บุณยเจริญกิจ, 2560) ผู้หญิงจึงถือเป็นเพศที่มีบทบาทมากขึ้นที่สร้างความเสมอภาค ตื่นตัว และมีการปรับตัว รวมทั้งการรวมกลุ่มผู้หญิงด้วยกันเองที่จะก่อให้เกิดเป็นพลังที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้

กลุ่มรักษำบ้านแหงเป็นอีกหนึ่งกลุ่มที่ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญที่ลุกขึ้นมารวมกลุ่มกันในการต่อสู้เพื่อปกป้องสิทธิของชุมชน จุดเริ่มต้นปี พ.ศ. 2553 บริษัทเอกชนได้ติดป้ายประกาศใบขอประทานบัตรในพื้นที่ และแจ้งให้ชาวบ้านทราบว่ามี การขอประทานบัตรเหมืองแร่ลิกไนต์ในพื้นที่บ้านแหงเหนือ หมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 7 ตำบลบ้านแหง อำเภองาว จังหวัดลำปาง ทำให้ชาวบ้านผู้หญิงประมาณ 4-5 คน ได้เริ่มมีการพูดคุยถึงการเข้ามาทำเหมืองแร่ในพื้นที่ และมีความกังวลต่อผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้น จึงได้แจ้งต่อผู้นำชุมชน และจัดให้มีการประชุมหารือการเข้ามาขอประทานบัตรในพื้นที่ พบว่าการเข้ามาขอประทานบัตรเหมืองแร่ในพื้นที่ไม่มีความโปร่งใส เนื่องจากครั้งแรกที่มีการซื้อที่กับชาวบ้านในปี พ.ศ. 2551 คือการทำวนเกษตร เพื่อปลูกต้นยูคาลิปตัส และกระบวนการมีส่วนร่วมในการประเมินผลกระทบขาดซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในพื้นที่ ทำให้กลุ่มผู้หญิงในชุมชนมีความกังวลต่อการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในชุมชน จึงได้ทำการศึกษาข้อมูลผลกระทบที่เกิดจากการทำเหมืองแร่ด้วยตนเอง พร้อมทั้งชักชวนคนในครอบครัวและรวมกลุ่มคนในชุมชนเพื่อลุกขึ้นมาติดตามการเข้ามาของ บริษัทเหมืองแร่ลิกไนต์ จนพบว่ามีการละเมิดสิทธิชุมชนต่อคนในชุมชนโดยการข่มขู่ คุกคาม ตลอดจนการจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมขาดซึ่งการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการรับรู้ข้อมูล การแสดงความคิดเห็น ตลอดจนกระทั่งการตัดสินใจ จึงเป็นจุดเริ่มต้นทำให้ชาวบ้านรวมกลุ่มกันในนามกลุ่มรักษำบ้านแหง โดยมีผู้นำเคลื่อนไหวต่อสู้ปกป้องสิทธิชุมชนส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงด้วยแนวคิดของชาวบ้านในชุมชนที่ว่า ผู้หญิงก็เป็นผู้ที่มีศักยภาพที่จะสามารถปกป้องสิทธิชุมชนได้ และมีมุมมองที่ละเอียดอ่อนกว่าผู้ชาย รวมทั้งผู้ชายในชุมชนต้องทำงานเพราะอาชีพคนในชุมชนส่วนใหญ่ทำการเกษตร ทำให้หน้า ที่การเคลื่อนไหวของกลุ่มเป็นของผู้หญิงที่เข้ามามีบทบาทในการต่อสู้ ซึ่งการต่อสู้ส่งผลให้ผู้หญิงกลุ่มรักษำบ้านแหงถูกฟ้องร้องคดี จนมีบุคคลและกลุ่มภายนอกมาช่วยเหลือในการดำเนินคดี และกลุ่มได้เข้าร่วมเครือข่ายเหมืองแร่แห่งประเทศไทยเพื่อเรียกร้องสิทธิประชาชนในการคัดค้านเหมืองแร่ (วิริยา เพียรไทย, 2559) กว่า 12 ปี (พ.ศ. 2553 – พ.ศ. 2566) ผู้หญิงกลุ่มรักษำบ้านแหงได้ลุกขึ้นมาต่อสู้ทำให้บริษัทเหมืองแร่ลิกไนต์ไม่สามารถเข้ามาดำเนินการในพื้นที่ชุมชนได้ และผู้หญิงกลุ่มรักษำบ้านแหงได้รับเชิดชูเกียรติผู้หญิงนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ในวันสตรีสากล ประจำปี 2560 นามคณะอนุกรรมการด้านสิทธิสตรี คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (กสม.) ที่ยืนยันถึงพลังของผู้หญิงกลุ่มรักษำบ้านแหงที่ลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อปกป้องสิทธิชุมชน ดังนั้นผู้เขียนจึงมีความสนใจศึกษาแนวคิดการมีส่วนร่วมของผู้หญิงในสังคมไทยกับสิทธิชุมชน และการมีส่วนร่วมของผู้หญิงกลุ่มรักษำบ้านแหงต่อการปกป้องสิทธิชุมชน เพื่อให้เห็นถึงพลังของผู้หญิงมีบทบาทสำคัญในการปกป้องสิทธิชุมชน

วัตถุประสงค์

1. ศึกษาแนวคิดการมีส่วนร่วมของผู้หญิงในสังคมไทยกับสิทธิชุมชน
2. ศึกษาการมีส่วนร่วมของผู้หญิงกลุ่มรักษำบ้านแหงต่อการปกป้องสิทธิชุมชน

ขอบเขตของเรื่องที่น่าสนใจ

เพื่อศึกษาแนวคิดการมีส่วนร่วมของผู้หญิงในสังคมไทยที่เข้ามามีบทบาทในการปกป้องบ้านเกิด ทำให้สามารถปกป้องชุมชนของตนเองได้

คำจำกัดความ

ปกป้องบ้านเกิด หมายถึง การรวมกลุ่มของผู้หญิงในชุมชนที่ลุกขึ้นมาต่อสู้จากการเข้ามาของโครงการเหมืองแร่ที่จะส่งผลกระทบต่อชุมชน

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. **ประเภทของการวิจัย** ผู้วิจัยใช้ระเบียบการวิจัยเชิงคุณภาพ

2. **แหล่งข้อมูล** ผู้วิจัยแบ่งแหล่งข้อมูลในการศึกษา ได้แก่ 1) ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมของผู้หญิงในสังคมไทย ความเป็นมาของกลุ่มรักษำบ้านแหง การมีส่วนร่วมของผู้หญิงในการปกป้องบ้านเกิดของกลุ่มรักษำบ้านแหง จากเอกสาร นักวิชาการ และสื่อต่างๆ 2) การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลคือ สมาชิกกลุ่มรักษำบ้านแหง จำนวน 3 คน โดยเกณฑ์การคัดเลือกคือ ผู้นำที่เป็นเพศหญิงมีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนไหวของกลุ่มรักษำบ้านแหง และเป็นที่ยอมรับของกลุ่มรักษำบ้านแหงในการเป็นตัวแทนขับเคลื่อนกลุ่ม ไม่น้อยกว่า 10 ปี

3. **เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล** ผู้วิจัยใช้เครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูล ได้แก่ 1) การศึกษาเอกสาร คือ แนวคิดการมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมของผู้หญิงในสังคมไทย ความเป็นมาของกลุ่มรักษำบ้านแหง การมีส่วนร่วมของผู้หญิงในการปกป้องบ้านเกิดของกลุ่มรักษำบ้านแหง 2) แบบการสัมภาษณ์ คือ ความเป็นมาของผู้หญิงกลุ่มรักษำบ้านแหงที่ลุกขึ้นมาปกป้องบ้านเกิด ผู้หญิงมีส่วนร่วมในการปกป้องบ้านเกิด ข้อดีของผู้หญิงในการปกป้องบ้านเกิด ผลกระทบต่อผู้หญิงในการลุกขึ้นมาปกป้องบ้านเกิด

4. **การเก็บรวบรวมข้อมูล** ผู้วิจัยแบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ 1) การเก็บข้อมูลจากเอกสารผู้วิจัยใช้ประเด็นการศึกษาเอกสารมาเป็นขอบเขตของการศึกษา 2) การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์

5. **การวิเคราะห์ข้อมูล** ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ และวิเคราะห์เนื้อหา โดยรวบรวมประเด็นที่สำคัญและข้อสรุป นำเสนอในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษา

1. **แนวคิดการมีส่วนร่วมของผู้หญิงในสังคมไทย**

สังคมไทยในอดีตมักมองว่าผู้ชายมีหน้าที่หลักในการเป็นผู้นำ ส่วนผู้หญิงเป็นเพียงผู้สนับสนุนหรือแรงกระตุ้นให้ผู้ชายได้ก้าวหน้าไปสู่เป้าหมายของความสำเร็จ และบทบาทของผู้หญิงตามกฎหมายไทยแต่เดิม ถูกมองว่ามีแต่ภาระหน้าที่ ไม่มีสิทธิเหมือนผู้ชาย ในฐานะทางสังคมของผู้หญิงในอดีตด้อยกว่าผู้ชาย และถูกปิดกั้นไม่ให้ได้รับการศึกษา ทำให้ไม่มีโอกาสแสดงความสามารถทางปัญญา เศรษฐกิจ การเมือง และสังคม ทำให้ผู้หญิงขาดซึ่งสิทธิและเสรีภาพที่จะลุกขึ้นมาเรียกร้องสิทธิของตนเอง จึงเป็นแรงกระตุ้นที่ทำให้ผู้หญิงในยุคปัจจุบันเรียกร้องสิทธิของตนเอง และก้าวเข้าสู่สตรีผู้นำในสังคมยุคใหม่ในหลายๆ อาชีพทั้ง รัฐมนตรี ผู้ว่าราชการ ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าของกิจการขนาดใหญ่ หรือแม้แต่ผู้นำในการเคลื่อนไหวทางสังคม ซึ่งตามแนวคิดสตรีนิยมมองว่าผู้หญิงไม่ต้องตกอยู่ในสภาวะความเป็นรองผู้ชาย และแนวคิดที่รับอิทธิพลจากประเทศตะวันตกที่เป็น การปรับเปลี่ยนสู่โลกแห่งเทคโนโลยีและการสื่อสารที่ไร้พรมแดน ทำให้ผู้หญิงมีความตื่นตัว และผลักดันตนเองเข้าสู่สาธารณะมากขึ้น โดยเฉพาะด้านการเมือง เพื่อเรียกร้องความเสมอภาคระหว่างเพศ และการเข้าไปมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเพื่อมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศ (สุภาภรณ์ คำดี, 2565)

ปัจจุบันในสังคมไทยนอกจากที่ผู้หญิงเข้ามามีบทบาทเท่าเทียมกับผู้ชายในด้านต่างๆ แล้ว ประเทศไทยยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาบทบาทสตรีให้สามารถที่จะดำรงอยู่ในสังคมอย่างมั่นคง โดยจัดทำแผนการปฏิบัติการพัฒนาสตรี พ.ศ. 2566-2570 เป็นแนวทางการพัฒนาสตรีและส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างชาติ ที่เป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายตามยุทธศาสตร์ชาติ ภายใต้การดำเนินการของกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งแผนการพัฒนสตรีประกอบด้วย 6 เสาหลัก ได้แก่

เสาหลักที่ 1 การพัฒนาทุนมนุษย์ของสตรี คือ การสร้างกระบวนการเรียนรู้เรื่องเพศภาวะและความเสมอภาคระหว่างเพศ การส่งเสริมคุณค่าสตรีในโลกแห่งการทำงาน มาตรการส่งเสริมการศึกษาและการทำงานด้าน STEM (วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิศวกรรม และคณิตศาสตร์) ของสตรี มาตรการสร้างความเข้มแข็งผู้ประกอบการสตรี และส่งเสริมการเข้าถึงโอกาสการพัฒนาทุนมนุษย์ของสตรีกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ

เสาหลักที่ 2 การขจัดความรุนแรงต่อสตรี คือ การสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อขจัดรากเหง้าความรุนแรงที่เกิดขึ้นต่อสตรี มาตรการ Red Alert เพื่อสร้างพื้นที่ปลอดภัยและกระตุ้นเตือนสังคมให้ตระหนักถึงการป้องกันภัยจากความรุนแรงต่อสตรี การส่งเสริมการเข้าถึงความยุติธรรมของสตรี และการริเริ่ม/เสนอกฎหมายที่คุ้มครองสตรีจากความรุนแรงและให้ความยุติธรรมต่อสตรีผู้ถูกกระทำ

เสาหลักที่ 3 การมีส่วนร่วมของสตรีในระดับการตัดสินใจ คือ กระบวนการเรียนรู้ต่อความสำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วมของสตรีในระดับตัดสินใจในทุกระดับ การผลักดันเชิงนโยบายและการสร้างความรู้ความเข้าใจถึงความสำคัญของการมีมาตรการพิเศษชั่วคราว และการพัฒนาทักษะสตรีในการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจระดับบริหาร

เสาหลักที่ 4 การสื่อสารสาธารณะเพื่อปรับเปลี่ยนเจตคติ ค่านิยม ระบบความคิดความเชื่อของสังคมให้เอื้อต่อความเสมอภาคระหว่างเพศ คือ การสื่อสารสาธารณะเพื่อสร้างความตระหนัก โดยการสร้างกระแสให้สังคมไม่ยอมทนต่อความรุนแรงในสตรีและพร้อมรับบทบาทผู้นำสตรี และขับเคลื่อนสื่อมวลชนเพื่อส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างเพศและยกระดับสถานภาพสตรี

เสาหลักที่ 5 การจัดทำเครื่องมือบริหารจัดการเพื่อเสริมพลังสตรีและส่งเสริมความเสมอภาคระหว่างเพศ คือ การจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติเพศภาวะ โดยมีแผนส่งเสริมให้หน่วยงานจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงมิติเพศภาวะ การทบทวนการทำงานและความท้าทายในการจัดทำงบประมาณที่คำนึงถึงเพศภาวะ

เสาหลักที่ 6 การพัฒนาสมรรถนะหลัก (Core competency) ของกลไกการพัฒนาสตรีระดับชาติ คือ การพัฒนาสมรรถนะหลักของกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว การพัฒนาบทบาทเชิงรุกของกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว และส่งเสริมภาพลักษณ์ด้านการพัฒนาสตรีขององค์กร และการสร้างความร่วมมืออย่างยั่งยืนและเสริมพลังแก่พันธมิตรเชิงยุทธศาสตร์

ในฐานะที่ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีในการปฏิบัติและขับเคลื่อนร่วมกับนานาชาติในการที่จะบรรลุเป้าหมายในการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีและเสริมพลังความเข้มแข็งผู้หญิงและเด็กหญิงทุกคน โดยในอนุสัญญา CEDAW ตามหลักการพัฒนาของประเทศที่สมบูรณ์ต้องให้สตรีได้เข้าร่วมอย่างเต็มที่ในทุก ๆ สาขาอย่างเสมอภาค และคำนึงถึงความสำคัญของสตรีในการมีส่วนร่วมสวัสดิการของครอบครัว โดยเฉพาะบทบาทในการเลี้ยงดูบุตรที่ผู้ชายและสังคมควรมีส่วนร่วมรับผิดชอบ อีกทั้งจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงบทบาททางเพศแบบดั้งเดิมทั้งของหญิงและชายเพื่อให้บรรลุความเสมอภาคระหว่างเพศอย่างเต็มที่ และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ (SDGs) ตามเป้าหมายที่ 5 การบรรลุความเท่าเทียมระหว่างเพศ และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สตรีและเด็กหญิง (กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว, 2565) ทิศทางการพัฒนาประเทศไทยจึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะส่งเสริมให้ประชาชนเกิดความเสมอภาคกัน ถึงแม้ว่าในอดีตบรรทัดฐานทางเพศสภาพของสังคมที่ไม่เป็น

ธรรมต่อผู้หญิง แต่ปัจจุบันสังคมไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐานเดิม นำไปสู่การให้คุณค่าความเสมอภาคระหว่างเพศผ่านกลไกที่ช่วยขับเคลื่อนต่างๆ ทางสังคม โดยเฉพาะแผนการพัฒนาประเทศ กฎหมาย และทัศนคติของคนในสังคม ทำให้ผู้หญิงไทยเข้ามามีบทบาท หรือมีส่วนร่วมต่างๆ ในสังคมไทย

2. การมีส่วนร่วมของผู้หญิงในการปกป้องสิทธิชุมชน กรณีศึกษากลุ่มรักษำบ้านแหง

ตามบทบาทของผู้หญิงในสังคมไทยมีหน้าที่ต้องดูแลครอบครัว จึงทำให้ผู้หญิงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องแสวงหาทรัพยากรธรรมชาติมาหล่อเลี้ยงครอบครัวตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะในพื้นที่ชุมชนชนบทที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำให้สังคมชนบทมีความผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง เมื่อทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายประชาชนที่พึ่งพาอาศัยอยู่โดยรอบจึงได้ผลกระทบเป็นอย่างมาก (สุภาภรณ์ คำดี, 2565) และการพัฒนาประเทศไทยที่มีนโยบายและแผนการพัฒนาประเทศที่มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจโดยการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติให้มีมูลค่าควบคู่ไปกับการพัฒนาประเทศ เปิดโอกาสให้บริษัทเอกชนเข้ามาจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติ ก่อเกิดเป็นโครงการขนาดใหญ่ทั้ง โครงการสร้างเขื่อน โครงการโรงไฟฟ้า โครงการทำเหมืองแร่ โครงการอุตสาหกรรม และโครงการเหมืองแร่ต่างๆ เข้ามาสร้างในพื้นที่ชุมชน ทำให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติเพราะโครงการเหล่านั้นทับที่อยู่อาศัย ที่ทำกินของชาวบ้าน รวมทั้งการละเมิดสิทธิชุมชนเกิดการรวมตัวกันของชาวบ้านที่ลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อปกป้องสิทธิชุมชน ซึ่งบ้านแหงเหนือ หมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 7 ตำบลบ้านแหง อำเภองาว จังหวัดลำปาง ก็เป็นหนึ่งในพื้นที่ชุมชนที่บริษัทเอกชนได้ขอสัมปทานบัตรการทำเหมืองแร่ทองคำในที่ดินพื้นที่ โดยพื้นที่ขอสัมปทานการทำเหมืองแร่ทองคำมีระยะทางห่างจากชุมชนเพียง 500 เมตร และใกล้กับป่าชุมชน และที่ทำกินของชาวบ้านในการทำเกษตรกรรม รวมทั้งใกล้กับอ่างเก็บน้ำที่ชาวบ้านไว้ใช้เพื่ออุปโภค บริโภค จนเกิดการรวมกลุ่มของชาวบ้านที่จะลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อปกป้องสิทธิชุมชนของตนให้ดำรงอยู่ได้

จุดเริ่มต้นของการรวมกลุ่มรักษำบ้านแหงเมื่อปี 2551 บริษัทเอกชนเข้ามาขอซื้อพื้นที่และขออนุญาตองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านแหงทำวนเกษตรเพื่อปลูกต้นยูคาลิปตัส จนปี 2553 บริษัทได้ติดประกาศใบขอประทานบัตรแจ้งชาวบ้านในการทำเหมืองแร่ทองคำในที่ดินพื้นที่ ผู้หญิงในชุมชนเริ่มมีการจับกลุ่มพูดคุยกันถึงการเข้ามาของบริษัทเหมืองแร่ในที่ดินที่ไม่โปร่งใส ไม่ตรงตามวัตถุประสงค์เดิมที่จะปลูกต้นยูคาลิปตัส ผู้หญิงในชุมชนจึงได้นำเรื่องที่เกิดขึ้นมาพูดคุยให้คนในครอบครัวได้รับทราบ และมีการกระจายข่าวบอกต่อๆ กันไปจนรวมกลุ่มที่จะคัดค้านประทานบัตรที่ทำในนามประชาชน และให้บริษัทประชุมชี้กับชาวบ้าน แต่การประชุมกลับเป็นการประชามให้มีการดำเนินการเหมืองแร่ทองคำในที่ดินที่ได้และมีการจัดทำรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมหรือ EIA ตามขั้นตอนการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่บัญญัติให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมแต่ชาวบ้านไม่มีส่วนร่วมในกระบวนการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม อีกทั้งมีการปิดบังรายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมจนสามารถทำให้เหมืองแร่ทองคำขอประทานบัตรเหมืองแร่ผ่าน 1 แปลง ทำให้ชาวบ้านในนามกลุ่มรักษำบ้านแหงเพื่อคัดค้านและเพิกถอนการขอประทานบัตรเหมืองแร่ในที่ดินพื้นที่ โดยส่วนใหญ่ชาวบ้านกลุ่มรักษำบ้านแหงที่ลุกขึ้นมาเคลื่อนไหวจะเป็นผู้หญิง (กลุ่มรักษำบ้านแหง, 2560) และจากงานวิจัยความต้องการมีส่วนร่วมของกลุ่มรักษำบ้านแหงในกระบวนการประเมินผลกระทบผลการศึกษาพบว่า ผู้นำและสมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ทุกครั้งที่มีการกิจกรรมของกลุ่มผู้หญิงจะมีบทบาทเป็นผู้นำในกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะการเคลื่อนไหว แสดงให้เห็นว่าผู้หญิงในกลุ่มรักษำบ้านแหงมีบทบาทที่สำคัญในกลุ่มรักษำบ้านแหง อาจด้วยบทบาทมีความตื่นตัวกว่าผู้ชายในชุมชนและบทบาทหน้าที่คือการทำงานบ้าน ดูแลครอบครัวจึงทำให้มีเวลาที่จะสามารถแบ่งมาทำกิจกรรมของกลุ่ม อีกทั้งผู้ชายมีบทบาทสำคัญในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมจึงไม่มีเวลาที่จะเข้ามาทำกิจกรรมของกลุ่ม ผู้ชายกลุ่มรักษำบ้านแหงก็ยังทำหน้าที่เป็นทีมสนับสนุนผู้หญิงในการเคลื่อนไหว

2.1 การมีส่วนร่วมของผู้หญิงกลุ่มรักษบ้านแหง ในการปกป้องบ้านสิทธิชุมชน

ผู้หญิงสู่การปกป้องสิทธิชุมชน การเข้ามาขอประทานบัตรเหมืองแร่ลิกไนต์ในพื้นที่ชุมชน ทำให้ผู้หญิงในชุมชนเริ่มมีการพูดคุยและเป็นกระบอกเสียงให้กับชาวบ้านในชุมชนได้รับรู้ข้อมูล และมีการรวมกลุ่มเพื่อติดตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น จนพบว่า การเข้ามาของบริษัเหมืองแร่ลิกไนต์ไม่มีความโปร่งใสต่อการให้ข้อมูลกับชาวบ้าน และการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น อีกทั้งการทำเหมืองแร่ก็เป็นบทเรียนในหลายพื้นที่ในประเทศไทยที่ได้รับผลกระทบ ทำให้ชาวบ้านมีความกังวลต่อผลกระทบที่จะเกิดขึ้นในการทำเหมืองแร่ลิกไนต์ โดยเฉพาะผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนต่อทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ ทำให้ผู้หญิงในชุมชนจับกลุ่มก่อเกิดเป็นกลุ่มรักษบ้านแหง โดยบทบาทสำคัญของกลุ่มรักษบ้านแหงได้แบ่งกันชัดเจนระหว่างผู้หญิงที่มีหน้าที่ในการเป็นผู้นำขับเคลื่อน ส่วนผู้ชายมีหน้าที่ประกอบอาชีพ และสนับสนุนการเคลื่อนไหวของกลุ่มเมื่อต้องการการนำกลุ่มโดยผู้หญิงได้เริ่มต้นตั้งแต่การรวมกันก่อตั้งกลุ่มในนาม กลุ่มรักษบ้านแหง มีการจัดกิจกรรมเคลื่อนไหวต่างๆ เพื่อส่งเสียงให้สังคม และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รับรู้ถึงสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น เข้าร่วมเวทีรับฟังความคิดเห็นของบริษัทส่งหนังสือร้องเรียนถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จัดเวทีสาธารณะ จัดเวรยามเฝ้าระวังในชุมชน เรียนรู้และสร้างกระบวนการเรียนรู้ความเข้าใจและกฎหมายที่เกี่ยวข้องทั้งเรื่องสิทธิชุมชน สิทธิพลเมือง กระบวนการมีส่วนร่วม รวมทั้งการระดมเงินกันในการจัดทำกิจกรรมต่างๆ ของกลุ่ม

2.2 ผลกระทบต่อผู้หญิงในการลุกขึ้นมาปกป้องบ้านเกิด สามารถแบ่งผลกระทบออกเป็น 2 ด้าน ดังนี้

ด้านที่ 1 ผลกระทบทางบวก ข้อดีของผู้หญิงสู่การปกป้องสิทธิชุมชนของกลุ่มรักษบ้านแหง การที่ผู้หญิงเข้ามามีบทบาทที่สำคัญในการเป็นผู้นำของกลุ่มส่งผลให้กลุ่มมีความเข้มแข็ง และเหนียวแน่น เนื่องจากผู้หญิงคือหัวใจของบ้านจะเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัว นำไปสู่กลุ่มได้ทำให้กลุ่มเกิดความเข้มแข็ง ผู้หญิงมีความคิดที่ละเอียดรอบคอบมากกว่าผู้ชายทำให้การเรียนรู้ และการเคลื่อนไหวต่างๆ ของกลุ่มจะค่อยเป็นค่อยไป เน้นข้อมูล หลักฐานที่สามารถจะนำไปสู่การต่อสู้ได้ และที่สำคัญเมื่อเกิดสถานการณ์การเผชิญหน้ากันระหว่าง 2 กลุ่ม เมื่อให้ผู้หญิงเป็นแนวหน้าจะทำให้การปะทะลดความรุนแรงลง และใช้การเจรจา ไกล่เกลี่ยปัญหาแทนการใช้ความรุนแรง และที่สำคัญผู้หญิงมีความอดทนในการต่อสู้สูงมาก เห็นได้จากสถานการณ์ต่างๆ อาทิเช่น การไปศาล การเดินขบวน การไปยื่นหนังสือ หรือการเฝ้าเวรยามทั้งกลางวันและกลางคืน และที่สำคัญชุมชนเกิดการรับรู้และยอมรับในสิทธิของผู้หญิงมากขึ้น เปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้มีบทบาทในการขับเคลื่อนชุมชน

ด้านที่ 2 ผลกระทบทางลบ โดยสภาพบริบทบ้านแหงเหนือ มีทรัพยากรธรรมชาติทั้งป่าไม้และแม่น้ำที่อุดมสมบูรณ์ทำให้ชาวบ้านแหงเหนือส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม และรับจ้าง แต่เมื่อผู้หญิงต้องลุกขึ้นมาต่อสู้ปกป้องบ้านเกิดทำให้แรงงานผู้หญิงในแต่ละครอบครัวขาดไป มีเพียงผู้ชายในครอบครัวเท่านั้นที่หารายได้เข้าครอบครัว ส่งผลให้รายได้ของครอบครัวลดน้อยลง หรือแม้กระทั่งต้องการให้ผู้ชายมาช่วยในการเคลื่อนไหวก็จะมีรายได้ในวันนั้น ความสัมพันธ์ของครอบครัวลดน้อยลงจากที่ช่วงแรกผู้หญิงต้องทุ่มเวลาให้การเคลื่อนไหว เวลาในการดูแลบ้าน และลูกลดน้อยลง หรือแม้กระทั่งบางครอบครัวที่มีแนวคิดที่แตกต่างกันก็เกิดการหย่าร้างกัน รวมทั้งผลกระทบทางจิตใจที่ทำให้ผู้หญิงต้องทนอยู่ในภาวะที่กดดันต่อการต่อสู้ และการโดนฟ้องคดี

2.3 ความต้องการของผู้หญิงต่อสังคมที่ต้องลุกขึ้นมาปกป้องบ้านเกิด

การที่ผู้หญิงออกมาทำหน้าที่ปกป้องสิทธิชุมชนมากขึ้นและดูเหมือนว่าจะมากกว่าผู้ชาย ผู้หญิงมักยื่นแฉหน้าในทุกการเรียกร้องความยุติธรรม ปกป้องสิทธิชุมชนและฐานทรัพยากร เด็กรุ่นใหม่เริ่มหันมาสนใจปัญหาในชุมชนของตนเองและร่วมมือกับกลุ่มแม่ๆ เพื่อพิทักษ์รักษาบ้านเกิดของตน แม้ถูกคุกคาม ฟ้องร้อง ดำเนินคดี แต่ก็ไม่ทำให้พวกเธอลดละความหวังและความตั้งใจในการปกป้องสิทธิชุมชน และบ่อยครั้งคนที่ออกมาต่อสู้มักถูกมองว่า เป็นกลุ่มคนที่ขัดขวางและต่อต้านการ

ทำงานของกลุ่มอิทธิพล ฉะนั้นการที่ผู้หญิงลุกขึ้นมาเรียกร้องหรือปกป้องบ้านสิทธิชุมชนของตนเอง หน่วยงานรัฐควรปกป้องผู้หญิงเหล่านี้จากการถูกคุกคามทั้งร่างกายและจิตใจ การถูกฟ้องคดีความ รวมทั้งการมีกองทุนสนับสนุน ช่วยเหลือกลุ่มผู้หญิงที่ลุกขึ้นมาปกป้องสิทธิชุมชน หรือผู้หญิงนักปกป้องสิทธิมนุษยชนเหล่านี้

บทสรุป

สังคมไทยในปัจจุบันผู้หญิงได้เข้ามามีบทบาทในสังคมมากขึ้นเหมือนอย่างกรณีผู้หญิงกลุ่มรักษำบ้านแห่งที่ลุกขึ้นมาปกป้องบ้านสิทธิชุมชน จากการเข้ามาขอประทานบัตรเหมืองแร่ลิกไนต์ในพื้นที่บ้านแห่งเหนือ ตำบลบ้านแห อำเภองาว จังหวัดลำปาง ทำให้ผู้หญิงในชุมชนรวมกลุ่มกันในนามกลุ่มรักษำบ้านแห และปกป้องไม่ให้เหมืองแร่สามารถมาจัดตั้งในพื้นที่ชุมชน ซึ่งการลุกขึ้นมาปกป้องผู้หญิงกลุ่มรักษำบ้านแหเป็นเพียงกลุ่มตัวอย่างที่จะสะท้อนบทบาทของผู้หญิงในสังคมไทยปัจจุบันที่เข้ามามีส่วนร่วมในการลุกขึ้นเรียกร้องความไม่เป็นธรรมกับตัวเอง และถือได้ว่าพลังผู้หญิงกลุ่มรักษำบ้านแหถือเป็นพลังมวลชนที่สำคัญที่ปัจจุบันกลุ่มรักษำบ้านแหยังคงปกป้องชุมชนของตนเองไม่ให้เกิดเหมืองแร่ในชุมชน อีกทั้งชุมชนยังมีความรัก ความสามัคคี รวมทั้งเปิดโอกาสให้เยาวชนในชุมชนเรียนรู้บทเรียนที่สำคัญที่เกิดขึ้น และถ่ายทอดจิตสำนึกของการรักบ้านเกิด และลุกขึ้นมาปกป้องสิทธิชุมชนตนเอง

เอกสารอ้างอิง

กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว. (2565). แผนการปฏิบัติการการพัฒนาสตรี พ.ศ. 2566-2570.

ดวงหทัย บุรณเจริญกิจ. (2560). แนวคิดสตรีนิยมและขบวนการทางสังคมของผู้หญิงในประเทศไทย: วิเคราะห์

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ข้อถกเถียงและยุทธศาสตร์. มูลนิธิฟรีดริช เอแบร์ท.

ถวิลวดี บุรีกุล. (2556). การเสริมพลังของผู้หญิงในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประเทศไทย. สถาบันพระปกเกล้า.

ถวิลวดี บุรีกุล. (2559). การเสริมพลังของผู้หญิงในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประเทศไทย. สถาบันพระปกเกล้า.

หน้า 64.

วิริยา เพียรไทย. (2559). ความต้องการมีส่วนร่วมของกลุ่มรักษำบ้านแหในกระบวนการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม.

การวิจัยเฉพาะเรื่อง หลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต, สาขาบัณฑิตอาสาสมัคร

คณะวิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุภาภรณ์ คำดี. (2565). บทบาทกลุ่มผู้หญิงกับการปกป้องสิทธิชุมชน. วารสารรัฐศาสตร์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ปีที่ 2 ฉบับที่ 5.

อัญชิษฐา อักษรศรี, วันชัย แสนสุวรรณ. (2564). บทบาทของสตรีไทยในยุคไทยแลนด์ 4.0. วารสารวิจัยวิชาการ, 4 (3), 297-310.